

การใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธูในจังหวัดนครศรีธรรมราช Utilization and Management of Sago Forests in the Province of Nakhornsithammarat

นฤมล ขุนวิชัย¹ มานะ ขุนวิชัย²

¹ สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ภาควิทยาศาสตร์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

1 หมู่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280 โทรศัพท์: 089-9089558 E-mail:najeab2003@yahoo.com

² สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

1 หมู่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280 โทรศัพท์: 089-6512519 E-mail:lamakung@hotmail.com

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธูในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธู ตลอดจนศึกษาแนวทางในการจัดการป่าสาธูอย่างยั่งยืน โดยศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลท่าจั่ว ตำบลนาเคียน ตำบลท่าเรือ ตำบลไชยมนตรี อำเภอเมือง และตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันสถานการณ์พื้นที่ป่าสาธูในจังหวัดนครศรีธรรมราชถูกทำลายไปจำนวนมาก การใช้ประโยชน์จากป่าสาธูที่ยังหลงเหลืออยู่ในขณะนี้ คือ การนำใบมาทำจากสาธู การใช้ต้นสาธูเลี้ยงสัตว์ การนำเปลือกทางสาธูมาสานเสื่อ และการทำแป้งสาธู นอกจากนี้ป่าสาธูยังมีประโยชน์หลายประการด้วยกัน คือ ต้นสาธูให้ประโยชน์ด้านอาหาร ใช้เลี้ยงสัตว์ เป็นยารักษาโรค นำมาผลิตเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ส่วนประโยชน์ในแง่ของระบบนิเวศยังให้ความชุ่มชื้น เป็นแหล่งน้ำในการทำนาและการอุปโภคบริโภค รวมทั้งเป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศชุ่มชื้นน้ำจืด และเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ส่วนการจัดการพื้นที่ป่าสาธู มีการจัดการโดยการตัดสาธูใบและปลูกสาธูเพิ่มเติม ส่วนป่าสาธูที่ไม่มีการนำต้นและใบมาใช้ประโยชน์ จะปล่อยให้ทรุดโทรมเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ

สำหรับปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธูมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ คือ ประการที่ 1 การเข้ามาของเกษตรกรเชิงพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวของสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน และการเปลี่ยนแปลงระบบการทำนา โดยอาศัยน้ำจากระบบชลประทานมากขึ้น ทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติถูกลดบทบาทลงไป ประการที่ 2 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการน้ำของชุมชนให้กลายเป็นของรัฐ โดยจัดการแบบระบบชลประทาน ทำให้ต้องมีการขุดลอกป่าสาธูทิ้งไป ประการที่ 3 การขยายตัวของเมืองและชุมชน ทั้งพื้นที่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตร รวมทั้งการสร้างถนนทำให้เกิดการถมที่และบุกรุกคลองสาธู และประการที่ 4 การมองป่าสาธูอย่างไรค่า ป่าสาธูไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และชุมชน ทำให้พื้นที่ป่าสาธูถูกทำลายและเลือนหายไป

ส่วนแนวทางในการจัดการป่าสาธูโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย การส่งเสริมให้ชุมชนเรียนรู้ ตระหนักถึงคุณค่าของป่าสาธู เพื่อให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและการจัดการอย่างยั่งยืน ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพและกระจายรายได้ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ป่าสาธู ทำให้ทุกฝ่ายได้เห็นความสำคัญของระบบนิเวศ

ป่าสาธูมากยิ่งขึ้น นำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสาธูได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน และนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: สาธู, ต้นปาล์มสาธู, ป่าสาธู, ความหลากหลายทางชีวภาพ

Abstract

This research was to study the utilization and the management of the sago forests from the past to the present time and considering the main factors triggering the change of the use, the management, and the sustainable development the sago palm forests in the Province of Nakhon Si Thammarat. This study was conducted in the areas of Tambon Ta-ngew, Tambon Nakien, Tambon Ta-reua, and Tambon Chaimontri in the Muang District, and Tambon Ron-piboon in the district of Ron-piboon, both of which are in the Province of Nakhon Si Thammarat.

The study showed that the current situations of the sago forests in Nakhon Si Thammarat were rather critical as most of them had been devastated. The utilization of sago includes varied uses. Their leaves were made to be thatches. Their trunks were used to feed animals. The midrib of the broad leaves can be used to make mats and their pulp is turned to be sago flour. Sago palms are useful in many ways. They can be human or animals' food, medications, and household appliances. In terms of the ecosystem, sago palms can provide moisture, and become water sources for doing the rice fields and other daily consumption including the biodiversity of the fresh water ecosystem. Above all, sago forests were the stable food sources of the communities. Therefore, sago palm forests have been replenished and their leaves are untangled and trimmed. The unused sago palms have been left desolate and they have become the habitats of aquatic animals.

The main factors that brought about the change of the exploitation of sago palm forests consist of four aspects. The first one is the influx of commercial agriculture which included the expansion of rubber

plantation, and palm oil trees, and the change of rice farming system by making more use of the irrigation system. The use of provide irrigation was reduced the roles of natural water sources. The second aspect is that the water management in the communities had belong to the government sector and the irrigation system had been expanded, so the sago palms had been dug up to give way to irrigation channels. The third aspect is the expansion of urbanization and land development for resident and agricultural areas. New roads had been cut through the areas, and the invaded sago palm areas were filled up. The last aspect is that the government agencies and the people involved didn't pay enough attention to sago palm forests causing them to be deforested and disappear very quickly.

The guideline to restore the sago palm forests should be co-operated by every sectors and the values of sago palm forests should be realized by the people in all sectors in order to raise awareness to restore the conditions of the forests and bring about the sustainable development. There should also be a project to promote occupational opportunities and scatter income among the people who can make use of the sago palm forests. The ecosystem problems of the sago palm forests should be placed as an important urgency to bring about continual conservation and considered as sustainable and existent natural sources, which are relevant to sufficiency economy.

Keywords: Sago palm, *Metroxylon sagus* Rottb. / *Metroxylon* spp. , Sago Forests, Biodiversity

1. บทนำ

ลักษณะพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีเทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ มีลำคลองหลายสายไหลผ่านพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง บริเวณริมฝั่งคลองสายต่าง ๆ นั้น พบความหลากหลายของพรรณพืชชุ่มน้ำจำนวนมาก โดยเฉพาะพืชประจำถิ่นภาคใต้ นั่นคือ “สาคุ” (Sago palm, *Metroxylon* spp.) ซึ่งพื้นที่ภาคใต้มีลักษณะที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสาคุ จึงพบสาคุขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปทั้ง 14 จังหวัด และที่พบจำนวนมาก คือ นครศรีธรรมราช สตูล กระบี่ ปัตตานี นราธิวาส พัทลุงและตรัง สำหรับพื้นที่ป่าสาคุในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีประมาณ 118,412.51 ไร่ [1]

“สาคุ” เป็นพืชที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นพืชหลักในพื้นที่ชุ่มน้ำ สาคุขึ้นกระจายร่วมกับพรรณพืชอื่นๆ ตามฝั่งคลองหนอง พรุ และรอบ ๆ บริเวณบ้าน มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติและชาวบ้านปลูกไว้ใช้ประโยชน์ ชาวบ้านเรียกป่าแถบนี้ว่าป่าสาคุ เพราะระบบนิเวศป่าสาคุมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืช สัตว์ และแมลงต่าง ๆ เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นอาหารเพื่อยังชีพ ใช้เป็นยา

รักษาโรคและเป็นแหล่งรายได้เสริม นอกจากนี้ป่าสาคุยังมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นพืชแห่งวัฒนธรรม ห่วงน้ำแบ่งจากต้นสาคุมาประกอบอาหาร ใช้ในด้านพิธีกรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้และการสร้างบ้านเรือน ชาวบ้านนิยมใช้สาคุเป็นองค์ประกอบทั้งมุงหลังคา และใช้เป็นส่วนประกอบย่อยอื่น ๆ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในท้องถิ่นภาคใต้ นอกจากนี้สาคุมีบทบาทในการดำรงสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญ เพราะเป็นพืชซับน้ำ กักเก็บแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร อนุรักษ์ดิน และเป็นพืชหลักของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำเอื้อให้สังคมพืชหลายอย่างขึ้นร่วมกันได้ สร้างความชุ่มชื้นให้กับบริเวณใกล้เคียง ลดวิกฤติโลกร้อนได้เป็นอย่างดี ความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศป่าสาคุดังกล่าวได้เอื้อประโยชน์ให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้ป่าสาคุและบริเวณใกล้เคียง ได้รับประโยชน์นานัปการทั้งประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม จึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้มองป่าสาคุในเชิงมูลค่าการใช้สอยอย่างเดียว แต่มองในเชิงคุณค่าควบคู่ไปด้วย เพราะสาคุเป็นพืชที่บ่งบอกวิถีชีวิตของชุมชนในเชิงนิเวศ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนในการดำรงชีวิตหลาย ๆ ด้าน [2-4]

ปัจจุบันสถานการณ์ของป่าสาคุในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นพบว่า พื้นที่ป่าสาคุถูกทำลายไปจำนวนมาก ทำให้ระบบนิเวศป่าสาคุถูกทำลายไปด้วย สาเหตุที่ทำให้ป่าสาคุถูกทำลาย ประการแรก ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของสาคุน้อยลง ทั้งนี้เมื่อการพัฒนาแนวใหม่เข้ามาในหมู่บ้าน โดยเฉพาะการทำเกษตรแผนใหม่ รัฐสนับสนุนการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะยางพาราและปาล์มน้ำมัน ทำให้มีการทำลายพื้นที่ป่าสาคุเพื่อขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ อีกทั้งการที่ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต มีการนำระบบการจัดการน้ำแบบใหม่ที่ส่งผ่านมาจากหน่วยงานราชการโดยเฉพาะกรมชลประทานมาดำเนินการ การจัดการน้ำแบบพื้นที่เกษตรที่เคยใช้กันมาในอดีตถูกตีค่าใหม่ให้เป็นเรื่องของความทันสมัยและไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เช่นนี้แล้วป่าสาคุในฐานะที่เคยเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชนในแง่ของการเป็นแหล่งน้ำถูกลดบทบาทความสำคัญลงไปมาก หน้าที่ในบางกรณีป่าสาคุถูกมองไปในแง่ลบว่าเป็นตัวการทำให้เกิดน้ำท่วมขังเพราะต้นและระบบรากของสาคุทำให้หน้าไหลช้า และทำให้เป็นสาเหตุของน้ำท่วม บางกรณีมองว่าป่าสาคุเป็นพืชพิษพันธุ์สัตว์ที่เป็นศัตรูของต้นข้าวคือหนู ทั้งสองกรณีนี้ทำให้ป่าสาคุถูกขุดลอกและโค่นถางลงไปเป็นจำนวนมาก สำหรับป่าสาคุที่อยู่ใกล้เมือง หรือที่มีการคมนาคมสะดวกก็ถูกทำลายเพราะการขยายตัวของเมือง และชุมชน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวส่งผลต่อชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในแง่ของระบบน้ำและความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตที่ชุมชนเคยมีความผูกพันอยู่กับป่าสาคุและได้ใช้ประโยชน์จากต้นสาคุและระบบนิเวศของป่าสาคุมาโดยตลอด

สาเหตุที่ทำให้ป่าสาคุถูกทำลายประการต่อมา คือ ขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ ในการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสาคุและเศรษฐกิจชุมชน ไม่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับความสำคัญของสาคุ ขณะที่คนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจ และใช้ประโยชน์จากสาคุไม่เป็น เพราะขาดการเรียนรู้ และการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่า ด้วยเหตุนี้คนส่วนใหญ่จึงไม่เห็นคุณค่า ทั้งๆ ที่ป่าสาคุเป็นแหล่งทรัพยากรยังชีพที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น [5-6]

การวิจัยครั้งนี้ จึงต้องการศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์ และการจัดการป่าสาละของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาสภาพปัญหาและสถานการณ์ปัจจุบันของป่าสาละในจังหวัด นครศรีธรรมราช รวมทั้งร่วมกันหาแนวทางในการจัดการป่าสาละ อย่างยั่งยืนระหว่างชุมชนกับหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ ชุมชน สถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เห็นความสำคัญ ของระบบนิเวศป่าสาละมากยิ่งขึ้น นำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสาละได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างทรัพยากร เพื่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน และนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพอเพียง ได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาละ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาละ
- 2.3 เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการป่าสาละอย่างยั่งยืน โดย การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย

- 3.1.1 กลุ่มแกนนำชุมชน ได้แก่ กลุ่มแกนนำที่เป็น ทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่องค์การบริหาร ส่วนตำบล และกลุ่มแกนนำที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้นำอาวุโส ในชุมชน ผู้นำทางศาสนา จำนวน 20 คน
- 3.1.2 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มประมง กลุ่มจักสาน กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มทำผลิตภัณฑ์จากสาละ ฯลฯ จำนวน 30 คน
- 3.1.3 กลุ่มอนุรักษ์ป่าสาละ จำนวน 15 คน
- 3.1.4 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 อำเภอ บริเวณที่มีสาละ ได้แก่ อำเภอเมืองและอำเภอร่อนพิบูลย์ จำนวน 55 คน

3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

- 3.2.1 การสำรวจ โดยจะทำการสำรวจข้อมูล ใช้ แบบสอบถามประกอบการสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและ ครบครันมากยิ่งขึ้น
- 3.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดย เลือกสัมภาษณ์จากชาวบ้านและ ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์ และจัดการป่าสาละ ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดย จะใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ ข้อมูลถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษามากที่สุด
- 3.2.3 การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม เป้าหมายที่ศึกษา รวมทั้งการเข้าไป คลุกคลีและเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น
- 3.2.4 การประชุมกลุ่มย่อย โดยเชิญตัวแทน ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกระบวนการ สัมมนาวิเคราะห์กลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม และให้กลุ่มมีส่วนร่วม ในการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.3 การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูล ทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้มาโดยวิธีการ สังเกต การสนทนาพูดคุย การสัมภาษณ์ การเปิดเวทีชุมชน หรือ อื่นๆ นำมาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็น แล้ว สังเคราะห์เรียบเรียงเพื่อตอบคำถามการวิจัยให้ครบถ้วนและ สมบูรณ์ที่สุดในลักษณะของการสร้างองค์ความรู้จากฐานราก (Grounded Theory) โดยจะเสนอผลการศึกษาเป็นบทต่างๆ ตาม ความเหมาะสม

4. ผลการวิจัย

4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

จากการสำรวจลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการ พื้นที่ป่าสาละในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามีสาละขึ้นกระจายอยู่ ทั่วไปใกล้กับริมน้ำ ทั้งบริเวณลำคลอง แม่น้ำ ห้วย หนอง ต่างๆ สามารถพบได้ เกือบทุกอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอจุฬาภรณ์ อำเภอปากพนัง อำเภอหัวไทร อำเภอดง เป็น ต้น สำหรับพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ตำบลท่า จั้ว ตำบลนาเคียน ตำบลท่าเรือ ตำบลไชยมนตรี อำเภอเมืองและ ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ทั้งสองอำเภอมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบมีพื้นที่ป่าสาละกระจาย อยู่ทั่วไปใกล้กับริมน้ำ ทั้งบริเวณลำคลอง แม่น้ำ ห้วย หนอง ต่างๆ มีการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาในหลายลักษณะด้วยกัน ตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่การใช้ประโยชน์จากสาละบางอย่างได้หายไป และถูกปรับเปลี่ยนด้วยปัจจัยต่าง ๆ กัน ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ยังคง อยู่ คือ การนำใบมาทำจากสาละ การใช้ต้นสาละเลี้ยงสัตว์ การนำ เปลือกทางสาละมาสานเสื่อ และการทำแปงสาละโดยเฉพาะในเขต ตำบลร่อนพิบูลย์

4.2 ลักษณะการใช้ประโยชน์ป่าสาละในจังหวัด นครศรีธรรมราช

ป่าสาละเป็นพื้นที่ป่าที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ นานัปการ ทั้งประโยชน์ที่เกิดจากระบบนิเวศของป่าสาละ เป็นระบบ ที่มีการเกื้อกูลกันในทางนิเวศวิทยาสูงและในพื้นที่ที่มีต้นสาละจะมี ความหลากหลายในระบบนิเวศมากมายทั้งพืช ผัก ผลไม้พื้นบ้าน สัตว์บก สัตว์น้ำ พืชสมุนไพรต่างๆ อาศัยซึ่งกันและกัน บริเวณที่มี ป่าสาละจึงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นที่ชุ่ม น้ำที่ช่วยกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ สามารถช่วยลดและบรรเทาความ ร้อนของโลกที่กำลังเป็นวิกฤตปัญหาภาวะโลกร้อนในปัจจุบันได้ เป็นอย่างดี ประโยชน์ที่เกิดจากระบบนิเวศป่าสาละจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การให้ความชุ่มชื้นในฐานะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ เพราะเป็น พืชชั้นน้ำ อนุรักษ์ดิน และเป็นพืชหลักของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ เพราะลักษณะของต้นสาละมีคุณสมบัติในการซึมซับน้ำและกักเก็บน้ำ ได้เป็นอย่างดี เช่น รากของสาละช่วยซึมซับน้ำ ใบของสาละเป็น หลังกาให้กับลำคลองช่วยบังแดดลดการระเหยของน้ำ สาละเป็นไม้ ให้ร่มเงา เพราะมีลำต้นขนาดใหญ่ สูงและมีเรือนยอดที่แผ่กว้าง ให้ ความร่มรื่นเป็นอย่างดี ในเวลาน้ำหลากสาละก็ยังช่วยลดการ พังทลายของดินและชะลอความแรงของน้ำไม่ให้ไหลเชี่ยวเกินไป เนื่องจากสาละมีระบบรากที่แข็งแรง สามารถป้องกันการพังทลายที่

เกิดจากการกีดขวางของน้ำใต้ดิน ทำหน้าที่เสมือนเขื่อนแนวธรรมชาติ นอกจากนั้นรากที่พืชรูปร่างยังเป็นตัวกรองตะกอนให้ตกอยู่ ทำให้ดินบริเวณนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนประโยชน์อีกลักษณะหนึ่ง คือ การเป็นแหล่งน้ำในการทำนาและการอุปโภคบริโภค โดยธรรมชาติสาธูกับน้ำถือว่าเป็นของคู่กัน ชาวบ้านมักพูดกันเสมอว่า “ที่ไหนมีป่าสาธูที่นั่นต้องมีน้ำ” เป็นคำยืนยันของชาวบ้านในพื้นที่รอบป่าสาธู ชาวบ้านจึงนิยมขุดบ่อน้ำบริเวณใกล้ป่าสาธูเพราะในช่วงหน้าแล้งจะไม่แห้งขอด ทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ในการอุปโภคและบริโภคตลอดทั้งปี

ประโยชน์อีกด้านหนึ่งของป่าสาธู คือ ประโยชน์จากต้นสาธูและทรัพยากรในป่าสาธู เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร แหล่งไม้ใช้สอย หรือการใช้ประโยชน์จากต้นสาธูโดยตรง เช่น การทำแปงและนำแปงมาแปรรูปเป็นอาหารคาวหวานต่าง ๆ การทำจากมุงหลังคา การนำต้นสาธูมาเลี้ยงตัว และเลี้ยงสัตว์ การนำทางสาธูมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ทำเสื่อ เครื่องมือประมงชนิดต่าง ๆ และเครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นต้น [7-8]

4.3. การจัดการพื้นที่ป่าสาธู

พื้นที่ป่าสาธูในจังหวัดนครราชสีมาอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ป่าสาธูในพื้นที่สาธารณะ มักพบสาธูขึ้นอยู่ในบริเวณริมลำคลอง ลำห้วย พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าสาธูในพื้นที่ดังกล่าว มักขาดการจัดการดูแลอย่างเป็นระบบ จึงถูกปล่อยทิ้งให้รกร้าง แต่มีการเข้าใช้ประโยชน์ของประชาชนใกล้เคียง โดยเข้าไปตัดใบ และต้นสาธูเพื่อนำมาใช้เลี้ยงสัตว์ ในอดีตมีการตัดสาธูเป็นระยะเพื่อไม่ให้กีดขวางทางน้ำ ส่วนป่าสาธูในพื้นที่อีกลักษณะหนึ่ง คือ ป่าสาธูในพื้นที่ที่มีเจ้าของ เจ้าของพื้นที่จะเข้ามาจัดการอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะป่าสาธูที่มีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง พื้นที่เหล่านี้จะมีการดูแลรักษาเพื่อให้สาธูขึ้นเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ สะดวกและง่ายในการเข้าไปใช้ประโยชน์ มีการปลูกสาธูโดยใช้หน่อกันหลายพื้นที่ เพื่อต้องการเพิ่มพื้นที่สาธู ครัวเรือนที่ใช้ประโยชน์จากป่าสาธู 90 % มีการจัดการพื้นที่ป่าสาธู โดยขึ้นอยู่กับความต้องการใช้ประโยชน์เป็นหลัก ดังนั้นสามารถแบ่งลักษณะการจัดการป่าสาธูตามการใช้ประโยชน์ได้หลายลักษณะด้วยกัน คือ การจัดการป่าสาธูในฐานะเป็นผลผลิตของชุมชน ประกอบด้วย การจัดการป่าสาธูเพื่อให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน การจัดการในฐานะเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ การจัดการป่าสาธูในฐานะเป็นปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะเพื่อต้องการแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร การทำนา และการจัดการป่าสาธูในฐานะเป็นระบบความเชื่อของชุมชน

4.4 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธู

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธู ประกอบด้วย 4 ปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยแรก ได้แก่ การเข้ามาของเกษตรกรเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการสนับสนุนให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเดิม โดยหันไปพึ่งพิงเทคโนโลยี และปัจจัยการผลิตมากขึ้น เพื่อต้องการผลิตให้ทันกับความต้องการของตลาด ทำให้วิถีการผลิตในบางครั้งไม่สัมพันธ์กับทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งระบบการจัดการน้ำได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถนำน้ำมาใช้ในปริมาณที่มากขึ้นและเพียงพอกับการผลิตสมัยใหม่

การเกษตรเชิงพาณิชย์ที่เข้ามามีบทบาทและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาธู ประกอบด้วย การขยายตัวของสวนยางพารา การขยายตัวของปาล์มน้ำมัน และการเปลี่ยนแปลงระบบการทำนาแบบเดิม มาเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตอย่างอื่นทั้งเทคโนโลยี ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และการจัดการน้ำแบบใหม่ ทำให้การจัดการป่าสาธูและระบบการจัดการน้ำในการทำนาของชาวบ้านลดบทบาทความสำคัญ ป่าสาธูที่ขึ้นริมคลองและในพื้นที่อื่น ๆ ไม่ได้รับการเอาใจใส่จัดการเหมือนในอดีต เช่น ปล่อยให้ต้นสาธูยืนต้นตายโดยไม่ได้นำมาทำแปงหรือไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์แต่อย่างใด ไม่มีการสร้างป่าสาธูเพราะไม่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวบ้านจึงมองเห็นประโยชน์ของป่าสาธูน้อยลง

ปัจจัยประการที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการน้ำ ในอดีตใช้องค์ความรู้ของชาวบ้านง่าย ๆ ในการจัดการน้ำ แต่ในปัจจุบันการจัดการน้ำกลับต้องเปลี่ยนแปลงให้ทันกับกระแสการพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการจัดการน้ำแบบสมัยใหม่ ทั้งการสร้างระบบชลประทาน เขื่อน ท่อส่งน้ำและฝาย ทำให้มีการขุดลอกป่าสาธูริมน้ำ ต้องรื้อถอนสาธูทั้งหมด เมื่อไม่มีต้นสาธูจึงไม่มีแหล่งซับน้ำ ทำให้น้ำซึมซับลงดินเร็วไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้นาน

ปัจจัยประการที่สาม คือ การขยายตัวของเมืองและชุมชน ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างบ้านเรือน และพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้เกิดการถมที่บุกรุกคลองป่าสาธู เพื่อให้ได้พื้นที่มากขึ้น ส่งผลให้ป่าสาธูถูกทำลายไปจำนวนหนึ่ง และปัจจัยประการที่สี่ คือ การมองป่าสาธูอย่างไร้ค่า ป่าสาธูไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและชุมชน ทำให้พื้นที่ป่าสาธูถูกทำลายและเลือนหายไป ไม่ได้รับดูแลรักษาป่าสาธูให้เหมาะสมเมื่อเป็นเช่นนี้ป่าสาธูจึงกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ศัตรูพืช คือ หนอน กลายเป็นปัญหาทำให้น้ำไหลไม่สะดวก จนถึงขั้นที่ป่าสาธูถูกกล่าวหาว่าเป็นสิ่งกีดขวางทางน้ำทำให้เกิดน้ำท่วม เมื่อป่าสาธูถูกมองว่าเป็นปัญหาวិธีการแก้ปัญหาคือการขุดลอกและทำลายทิ้ง

จากความเปลี่ยนแปลงของป่าสาธูด้วยปัจจัยต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาซึ่งทำให้ป่าสาธูมีจำนวนลดลง ป่าสาธูที่ยังเหลืออยู่บางแห่งไม่มีความสมบูรณ์เหมือนเดิม เพราะความหลากหลายทางชีวภาพของป่าสาธูลดลง ด้วยเหตุที่ป่าสาธูถูกทำลายและลดจำนวนลงทำให้เกิดผลกระทบที่ส่งผลโดยตรงต่อทรัพยากรป่าสาธูที่ทำให้ความสมบูรณ์ของป่าสาธูลดลง และกระทบต่อคนที่อยู่ในพื้นที่ป่าสาธูทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

4.5 แนวทางในการจัดการป่าสาธูอย่างยั่งยืน

แนวทางในการจัดการป่าสาธูอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องร่วมมือกันหลาย ๆ หน่วยงานทั้งชุมชน สถาบันการศึกษาในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ป่าสาธูอย่างยั่งยืน ซึ่งจะต้องดำเนินการทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าของป่าสาธู เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและการจัดการอย่างยั่งยืน โดยการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ด้วยการจัดประชุมผู้นำชุมชน กลุ่มต่างๆ ในชุมชน คณะกรรมการชุมชน กลุ่มครู นักเรียนโรงเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษา ขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อร่วมกันเรียนรู้ฐาน

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้าน และจัดบันทึกเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการวางแผนดำเนินงานต่อไป เมื่อมีการประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของป่าสาคร และระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ จึงนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟู โดยต้องร่วมกันค้นหากรรมวิธีในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสาคร จนได้ข้อตกลง กฎระเบียบของชุมชนที่ร่วมกันกำหนดขึ้น มีการดำเนินงานโครงการประกอบด้วย กิจกรรมเวทีสร้างความรู้ ความเข้าใจ การฟื้นฟูป่าสาคร การแต่งสาธกกลางคลอง และสามารถกำหนดเขตแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดในระบบนิเวศป่าสาคร เพื่อให้ระบบนิเวศป่าสาครเป็นแหล่งปัจจัยสี่ของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ต้องสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมเสริมอาชีพ และกระจายรายได้ โดยแกนนำหลัก คือ กลุ่มผู้หญิงในชุมชนต่าง ๆ ด้วยการผลักดันให้ผู้หญิงเกิดแนวคิดและเล็งเห็นคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเริ่มจากการส่งตัวแทนกลุ่มไปศึกษาดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัดร่วมกับองค์กรอื่น ๆ แล้วกลับมาถ่ายทอดความรู้สู่สมาชิกในกลุ่มของตน มีการจัดเวทีอบรม สัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้เรื่องการทำขนมจากแป้งสาคร ต่อมาควรเริ่มขยายเครือข่ายกลุ่มผู้หญิง โดยใช้กลุ่มแรกเป็นพี่เลี้ยงแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การทำกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งสาครและการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าสาครอย่างยั่งยืน

5. การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาคร ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าและอภิปรายผลการศึกษาดูตามประเด็นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถนำป่าสาครมาใช้เป็นฐานการดำรงชีวิตได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการดำรงชีพ (livelihood)

การพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเน้นพื้นฐานการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ โดยพยายามนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม และถ้าหากเป็นไปได้ต้องฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นด้วย เศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความหมายในหลายลักษณะ และไม่ได้หมายถึงการประกอบอาชีพหรือรายได้เท่านั้น การกล่าวถึงเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวบ้านเป็นการบูรณาการชีวิตทุกด้านเข้าด้วยกัน และมีความหมายที่เฉพาะเจาะจงของแต่ละบริบท ดังจะเห็นได้ว่าในชุมชนที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญนั้น ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรว่าเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบพอเพียง แต่ไม่ใช่เฉพาะในแง่ของการทำให้มีรายได้เท่านั้น แต่รวมทุกเรื่องไว้ด้วยกัน ทั้งในแง่ที่เป็นฐานการผลิตเลี้ยงครัวเรือน เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของชีวิตและสังคมของชุมชน เป็นศูนย์กลางของการสร้างการเรียนรู้ การสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ทั้งในชุมชนและระหว่างคนภายในกับเครือข่ายภายนอก กระทั่งสามารถยกระดับความคิดของคนในชุมชนให้มองเห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและการทำงานเพื่อส่วนรวม [4]

ชุมชนที่อยู่รอบป่าสาครและเห็นความสำคัญของพื้นที่ป่าสาคร มีการใช้ประโยชน์และมีการจัดการให้ป่าสาครยังคงความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ พบว่า วิถีของชาวบ้านเหล่านี้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง ได้อาศัยป่าสาครในการดำเนินชีวิตทั้งอาหารการกินสร้างรายได้ เป็นฐานการผลิตของครัวเรือน และมีสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับชีวิตและชุมชน

ยิ่งหากชาวบ้านได้เคลื่อนไหวเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสาคร จะเห็นว่าเป็นกระบวนการพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบพอเพียง และช่วยสนับสนุนให้เห็นว่าแท้จริงแล้ว เศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นกระบวนการ แทนที่จะเป็นภาพนิ่งที่ตายตัว ในด้านหนึ่งหมายความว่า กระบวนการของชาวบ้านจะปรับตัวไปได้อย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานที่ยังรักษาฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตด้านต่างๆ ไปพร้อมกัน ดังจะเห็นถึงความสามารถในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการอาศัยทรัพยากรเป็นอาชีพที่หลากหลาย หรือเป็นเพียงส่วนเสริมในด้านอาหาร หรือการเปลี่ยนความหมายของป่าสาคร ที่แต่เดิมผูกไว้กับการเป็นแหล่งประโยชน์ใช้สอยพันธุ์พืชและแหล่งสัตว์น้ำ ไปสู่ความหมายที่ใหญ่ขึ้นและสัมพันธ์กับสังคมมากขึ้น ในอีกด้านหนึ่งชาวบ้านสามารถใช้การเคลื่อนไหวเศรษฐกิจแบบพอเพียงสร้างพื้นที่การเคลื่อนไหวเพื่อปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจเพื่อให้ชาวบ้านสามารถได้มาซึ่งอำนาจในการจัดการระบบนิเวศป่าสาครมากยิ่งขึ้น และเข้าถึงทุนประเภทต่างๆ ที่จะทำให้พวกเขาปรับตัวอยู่ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้มากขึ้น

หลักคิดพื้นฐานที่สุดของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้คือ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” เป็นแนวคิดที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มสามารถสร้างความหมายที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง และสร้างกระบวนการที่นำไปสู่สิ่งที่ตนคาดหวังได้ รวมทั้งสามารถปรับตัวได้กับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา องค์ประกอบเศรษฐกิจแบบพอเพียงต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยกระบวนการดังกล่าวมีทั้งความหมายในตัวเอง คือ ชาวบ้านมีความพึงพอใจจากการที่ได้เคลื่อนไหวดังกล่าวและสามารถพัฒนาศักยภาพของตัวเองในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และมีความหมายในฐานะที่เป็นวิธีการนำไปสู่การเข้าถึงทรัพยากรการดำรงชีวิต (assets) ซึ่งนำไปสู่โอกาสในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น [7]

การที่แต่ละชุมชนจะสามารถปรับตัวเอง สร้างคุณภาพชีวิตใหม่หรือสร้างทางเลือกชีวิตที่ดีกว่าเดิมขึ้น ขึ้นอยู่กับว่าจะสามารถเข้าถึงทรัพยากรการดำรงชีวิตได้มากน้อยแค่ไหน หากเข้าถึงได้มาก โอกาสที่จะปรับตัวหรือสร้างทางเลือกใหม่ๆ จะเป็นไปได้มาก ในทางกลับกันถ้าสามารถเข้าถึงได้น้อยโอกาสนั้นก็น้อยไปด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสาคร ที่เป็นฐานทรัพยากรการดำรงชีวิตจะเป็นองค์ประกอบเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชุมชนที่พึ่งพิงฐานทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

6. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ได้ค้นพบสิ่งที่มีประโยชน์ที่ควรนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าสาคร ดังนี้

6.1 ควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์และจัดการพื้นที่ป่าสาละ โดยให้ชุมชนที่มีพื้นที่ป่าสาละเป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ และให้องค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกำลังเสริมในการทำกิจกรรม

6.2 ควรมีการผลักดันความรู้ที่เป็นของชุมชน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าสาละ เข้าสู่สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น โรงเรียนในระดับประถมศึกษา รวมทั้งผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำความรู้เรื่องสาละเข้าสู่กระบวนการดังกล่าว และก่อให้เกิดกิจกรรมของสถาบันการศึกษาขึ้นโดยร่วมกับชุมชน

6.3 ควรขยายพื้นที่ป่าสาละให้เพิ่มขึ้นจากเดิม โดยการไม่ทำลายพื้นที่ป่าสาละและการปลูกเพิ่ม

6.4 สนับสนุนให้เกิดกลุ่มทำแปงสาละ และแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ได้จากป่าสาละ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ และเพิ่มความตระหนักต่อประโยชน์ของป่าสาละ ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่าสาละเพิ่มขึ้น

6.5 ควรทำการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการขยายพันธุ์ต้นสาละ การนำแปงมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และการนำเรื่องป่าสาละเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งนี้ควรศึกษาวิจัยโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ดึงให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย ทำให้ผู้ที่มีส่วนร่วมเกิดกระบวนการเรียนรู้ และนำไปสู่การทำกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมได้ดียิ่งขึ้น

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาละในจังหวัดนครศรีธรรมราช” สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ด้วยการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ทั้งสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และที่สำคัญที่จะขาดไม่ได้ก็คือ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมาตลอดจนจบโครงการ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาทั้งเขตอำเภอเมืองและอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับมิตรไมตรีและข้อมูลอันหลากหลายที่ล้วนเป็นประโยชน์ทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ดี

ขอขอบคุณ ผศ.นิพนธ์ ใจปลื้ม และอาจารย์อัจฉรา ใจปลื้ม ที่ให้ข้อมูลพื้นที่ศึกษา พร้อมทั้งเสนอแนะแนวคิดและมุมมองต่าง ๆ ในการทำวิจัยครั้งนี้จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณสมาคมหมากผ่นที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของป่าสาละ จนเป็นแรงบันดาลใจทำให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นมา

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบแก่ครอบครัว ครูบาอาจารย์ และชาวบ้านทุกท่านในพื้นที่ที่มีป่าสาละทุกหนแห่ง

8. เอกสารอ้างอิง

- [1] กล้านรงค์ ศรีรอดและคณะ. 2542. คุณสมบัติและการใช้ประโยชน์ของสาละ (*Metroxylon spp.*) ใน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลพับลิเคชั่น.

- [2] กัญจนนา กุศลชู และคณะ. การจัดการและเทียบมูลค่าของสาละในเชิงเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาบ้านหนองพาบ น้ำ ตำบลโคกสะบ้า อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. สมาคมหมากผ่น. 2548 (เอกสารอัดสำเนา).

- [3] สมาคมหมากผ่น. 2546. การสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำจืด : กรณีศึกษาการใช้ป่าสาละเป็นสื่อเพื่อเป็นทางเลือกในการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนในอำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. (เอกสารอัดสำเนา).

- [4] สาริณีย์ จันทศรีมี. “การสร้างทุนทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าสาละ : ศึกษากรณีขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายอนุรักษ์ป่าสาละ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง” ใน สายน้ำพอเพียง กระบวนการนโยบายสาธารณะ : จากการเคลื่อนไหวด้านทรัพยากรของชุมชน สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพอเพียง. เลิศชาย ศิริชัย บรรณาธิการ. สงขลา : โฟ – บาร์ด. 2550.

- [5] นิพนธ์ ใจปลื้ม. 2549. การจัดการป่าปาล์มสาละโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

- [6] นิพนธ์ ใจปลื้มและคณะ. 2550. การสร้างต้นแบบนาร่องป่าชุมชนปาล์มสาละในพื้นที่ชุ่มน้ำ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช. เลิศชาย ศิริชัย. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การประเมินและสังเคราะห์โครงการนโยบายสาธารณะในการจัดการทรัพยากร : ศึกษากรณีการจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน ป่าสาละ ในลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง. เสนอต่อมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) และ สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ (สวรส.ภาคใต้) ,2550.

- [8] Flah M. 1983. The sago palm. FAO Crop and Grassland Service.